

працівників цивільної авіації. *Юридичний вісник*. № 2 (31). С. 15-19.

14. Ярошенко, І.С. (2005). *Право соціального забезпечення* : навч. посіб. К. : КНЕУ, 232 с.

References (transliterated)

1. Bolotina, N.B. (2008). Pravo sotsialnoho zakhystu Ukrainy : navch. posib., 2-he vyd., pererob. i dop. K. : Znannia. 663 s.

2. Horemykina, Yu.V. (2017). Sotsialni zakhyst v Ukraini: pervynni ta vtorynnisotsialni ryzyky liudskoho rozvytku. Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka. № 2. S. 276-286.

3. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy vid 02.10.2012r. № 5403-VI (redaktsiia 03.04.2022 r.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

4. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Osnovni napriamy optymizatsii systemy sotsialnoho zakhystu v Ukraini : analit. dop. (2012). O.O. Kochemyrovska, O.M. Pyshchulina. K. : NISD. 88 s.

6. Pashuk, T.I. (2006). Pravo liudyny na efektyvnyi derzhavnyi zakhyst yii prav ta svobod : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.01 «teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh vchen». LNU im. I. Franka. 19 s.

7. Pravo na sotsialnyi zakhyst. Retrieved from <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/446-pravo-na-socialny-zahyst>

8. Pro Vysnovok Rakhunkovoi palaty pro rezultaty analizu vykonannya zakonu pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2022 rik u pershomu kvartali ta informatsiiu shchodo potochnoho stanu vykonannya derzhavnogo biudzhetu u 2022 rotsi. Retrieved from https://budget.rada.gov.ua/news/main_news/77215.html

9. Rada posylyla sotszakhyst riaduvanykiv. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3524958-rada-posilila-soczahist-ratuvanykiv.html>

10. Systema sotsialnoho zakhystu ta sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini: realnyi stan ta perspektyvy reformuvannia. (2009). K.: Tsentr hromadskoi ekspertyzy. 104 s.

11. Topishko, N.P. (2009). Sotsialni ryzyky yak chynnyk rehuliuвання systemy sotsialnoho zakhystu naseleennia. Naukovi zapysky. Seriia «Ekonomika». № 11. S. 401-411.

12. Utvenko, V.V. (2018). Systema sotsialnoho zabezpechennia ta sotsialnoi pidtrymky : navch. posib. Kyiv : DP «Vyd. dim «Personal». 248 s.

13. Shapenko, L.O. (2014). Shchodo spivvidnoshennia katehori «sotsialni zakhyst» ta «sotsialne zabezpechennia» pratsivnykiv tsyvilnoi aviatsii. Yurydychni visnyk. № 2 (31). S. 15-19.

14. Yaroshenko, I.S. (2005). Pravo sotsialnoho zabezpechennia : navch. posib. K. : KNEU, 232 s.

Надійшла (received) 16.08.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Хмиров Ігор Михайлович (Ihor Khmyrov) – Національний університет цивільного захисту України, старший науковий співробітник наукового відділу з проблем цивільного захисту та техногенно-екологічної безпеки науково-дослідного центру, доктор наук з державного управління, кандидат психологічних наук, доцент полковник служби цивільного захисту; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7958-463X>;

Алієва Поліна Ільхамівна (Polina Aliyeva) – Національний університет цивільного захисту України, науковий співробітник наукового відділу з проблем управління державною безпекою навчально-науково-виробничого центру, кандидат наук державного управління; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2929-1107>;

Перевалова Людмила Вікторівна (Liudmyla Petevalova) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професор кафедри права, кандидат філософських наук; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5182-2838>

УДК 364.6-053.9

doi: 10.20998/2227-6890.2022.1.09

О.В. ГАЄВАЯ, Г.М. ГАРЯЄВА, І.В. ЛИСЕНКО

ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДЕРЖАВОЮ

У статті досліджується, яким чином відбуваються поточні демографічні зміни, яке наукове переосмислення потрібне для вивчення цього не раптового явища у процесі старіння населення. Відстежуються статистичні дані ООН і неурядових організацій світу від сьогодення до 2050 року. Аналізуються зародки проблем майбутнього життя, коли кількість людей похилого віку зрівняється з кількістю дітей у світі. Зазначається, що світ знаходиться на початку змін всієї структури населення світу, яка буде стосуватися тривалості життя населення. Висвітлюється явище тривалості життя населення, зміни соціальних напрямків і вимог дотримання захисту населення похилого віку. Розкриваються теоретичні підходи, заходи, які можуть стати втіленими в організацію життя людей похилого віку у майбутньому, стати основою нової стратегії соціальної політики держави. Висвітлюються заходи держави на підставі нормативних актів, що безпосередньо спрямовані на допомогу і захист мало захищених верств населення, зокрема людей «поважного віку». Розглядаються Принципи ООН, які стали підґрунтям заходів нашої держави в реалізації стратегії людського розвитку на 2021-2023рр. Визначається основна мета надання соціальних послуг державою. Розкривається план заходів держави, де передбачено можливості і заходи для людей похилого віку і людей з обмеженими можливостями до 2027 року. Зазначається, що держава гарантує кожному ветерану праці та громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб, надання різних видів допомоги. Висвітлюються аргументи стосовно того, що кожна

міжнародна угода є політичним компромісом, досягнутим під сильним політичним тиском. Визначається поняття «elder abuse», жорстоке поводження з літніми людьми, яке включає в себе не тільки різні види фізичного та психічного насильства, але й інші форми насильства. Висвітлюються характерні ознаки використання суспільством безпорадності й авторитету літньої людини.

Ключові слова: люди похилого віку, держава, соціальний захист, тривалість життя населення, соціальна політика, належний рівень життя.

O.V. GAYEVAYA, G.M. GARYAEVA, I.V. LYSENKO

STATE PROTECTION MEASURES OF ELDERLY PEOPLE

It is examined in the article how the current demographic changes are taking place; what scientific rethinking is needed to study this not sudden phenomenon in the process of population aging. Statistical data of the United Nations and non-governmental organizations of the world from now to 2050 are tracked. The germs of future life problems are analyzed when the number of elderly people equals the number of children in the world. It is noted that the world is at the beginning of changes in the entire structure of the world's population, which will affect the lifetime of the population. The phenomenon of lifetime of the population, the changes in social directions and the requirements for the protection of the elderly population are highlighted. Theoretical approaches and measures that can be implemented in the organization of life of elderly people in the future and become the basis of a new strategy of the state's social policy are revealed. The measures of the state on the basis of normative acts, which are directly aimed at the assistance and protection of less protected strata of the population, people of "respectable age" in particular, are highlighted. The UN Principles, which became the basis of our state's measures in the implementation of the human development strategy for 2021-2023, are considered. The main purpose of providing social services by the state is determined. The plan of measures of the state, which provides opportunities and measures for the elderly and people with disabilities until 2027, is revealed. It is noted that the state guarantees every labor veteran and senior citizen an adequate standard of living, the satisfaction of various life needs, and the provision of various types of assistance. The statement that every international agreement is a political compromise reached under strong political pressure has been argued. The concept of "elder abuse", cruel treatment of elderly people, which includes not only various types of physical and mental violence, but also other forms of violence, is defined. Characteristic signs of using the helplessness and authority of an elderly person in society are highlighted.

Key words: elderly people, the state, social protection, lifetime of the population, social policy, adequate standard of living.

Постановка проблеми. Старіння світового населення здається загальновідомим явищем, але, як кажуть експерти, не зовсім усвідомленим і часто ігнорується урядами, незважаючи на те, що наслідки поточних демографічних змін відчуються і будуть усе більше відчуватися в усіх сферах діяльності людини в усьому світі. Недостатня обізнаність або недооцінка наслідків старіння зумовлена, головним чином, тим фактом, що це явище не є раптовою та несподіваною подією. Цей процес можна порівняти з поточними змінами клімату та погіршенням навколишнього середовища, які, однак, порівняно зі старінням населення, отримали значно більший розголос.

Згідно зі статистичними даними, підготовлених для ООН і неурядових організацій, кількість літніх людей у віці 65 років почала збільшуватися у світі приблизно 150 років тому. Якщо раніше ця вікова категорія становила не більше 2-3% від загальної чисельності населення, то зараз у розвинених країнах вона становить 15%, а до 2030 року зросте ще на 10%, в Європі, ймовірно, перевищить 30% [1].

Подібно до європейського результату, до 2050 р. таких даних можуть досягти також Китай, Тайвань, Південна Корея, Сінгапур. Інші дані свідчать про те, що до 2050 року через зниження приросту населення і, в той же час, збільшення прожиткового мінімуму, кількість людей старших 60 років у розвинених країнах збільшиться на 50% порівняно з 2009 роком. У свою чергу, джерела, які апелюють до конкретних

цифр, свідчать, що населення старших 60 років у 2001 р. у всьому світі становило 600 мільйонів, до 2025 р. воно зросте до 1,2 мільярди, з яких 137 млн будуть люди у віці 80. До 2050 року кількість людей похилого віку в усьому світі перевищить 2 мільярди і зрівняється з кількістю дітей.

Більше того, зміниться структура всього населення світу, яке тепер називають старшим або літнім. Прогнози європейських міст показують, що до 2028 р. середній вік громадянина ЄС становитиме понад 52 роки [2], а до 2050 року кількість людей старших 80 років збільшиться втричі, і вік, який ми зараз класифікуємо як середній (40-64 роки), продовжиться приблизно на 9 років [3].

Отже, старша частина населення також старіє, створюючи категорії так званих старих людей [4], тобто літніх людей або людей, що належать до так званого «четвертого століття» [5]. Надзвичайно динамічно зростає кількість людей похилого віку старших 85 років, тому можна сказати, що в контексті глобального старіння ми стикаємося з таким явищем, як старіння людей похилого віку [6]. Фахівці підкреслюють, що категорія людей похилого віку є особливо різноманітною, оскільки її складають як фізично та інтелектуально здорові люди, так і ті, хто повністю залежить від інших членів сім'ї чи закладів соціального захисту [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом проблема зміни соціальних напрямків і захисту в умовах старіння населення в

Україні все частіше обговорюється за участі представників уряду, наукової спільноти, міжнародних організацій тощо. Такі науковці, як В. Андреев, В. Андрійв, Н. Болотіна, В. Бульба, О. Ганечко, Н. Власенко, Г. Герасименко, М. Головатий, С. Горбатюк, В. Грушко, Н. Грушко, Б. Зайчук, М. Іншин, В. Єлагін, А. Колот, М. Копейчиков, М. Кравченко, О. Кучма, Е. Лібанова, О. Макарова, Л. Малюга, С. Никитенко, В. Понікаров, Ю. Привалов, С. Прилипка, М. Руженський, П. Семендяєва, О. Скрипнюк, В. Скуратівський, Б. Сташків, О. Тищенко, Г. Чанишева, П. Шевчук, В. Щербіна, О. Яременко, О. Ярошенко та багато інших, приділяли багато уваги дослідженню теоретичних підходів до сутності, ролі та розвитку соціальної держави та держави загального добробуту, соціальних відносин, соціального забезпечення, соціальної політики. В умовах сьогодення постає питання формування та розвитку публічної соціальної політики щодо людей похилого віку. Теоретичні підходи, заходи, втілені в організацію життя людей похилого віку, можуть лягти в основу нової стратегії державної політики щодо людей похилого віку, що обумовлює наукову актуальність теми статті.

Метою статті є аналіз заходів органів державної влади, місцевого самоврядування, публічної соціальної політики у становленні демократичної, правової, соціальної держави як наукового підґрунтя до нових напрямків політики щодо людей похилого віку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Серед багатьох європейських наукових видань можна вказати, насамперед, на дослідження, що є результатом напрацювань у галузі соціології, демографії та психології, концепції охорони здоров'я, визначення віку виходу на пенсію, боротьби з бідністю чи ліквідацією дискримінації осіб поважного віку у трудових відносинах, щоб особа похилого віку відчувала себе щасливою і корисною... Які ж заходи здійснює наша держава?

На етапі розвитку незалежної України, законодавцями держави прийнято низку нормативних актів, які безпосередньо допомагають і захищають мало захищені верстви населення, зокрема, людей поважного, «шляхетного» віку. Це і Закон України «Про соціальні послуги» [8], це і Закон «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [9], Постанова Кабінету Міністрів «Про надання соціальних послуг» [10], Закон України «Про загальнообов'язкове державне страхування» [11], Указ Президента Про Програму «Здоров'я літніх людей» [12], Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки» [13] тощо.

Усі соціальні послуги, які надає наша держава, базуються на основних принципах, а саме: 1) дотримання прав людини, прав дитини, осіб з інвалідністю; 2) гуманізму; 3) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 4) поваги до честі і гідності; 5) толерантності; 6) законності; 7) соціальної справедливості; 8) доступності та відкритості;

9) неупередженості та безпечності; 10) добровільності; 11) індивідуального підходу; 12) комплексності; 13) конфіденційності; 14) максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів; 15) забезпечення високого рівня якості соціальних послуг.

Хочеться провести аналогію з принципами ООН, які були представлені світовому товариству, як взірць загальноновизнаних норм і стандартів, де принципи, розроблені для людей похилого віку, об'єднані у 5 груп (Незалежність, Участь, Догляд, Реалізація, Гідність), і стали підґрунтям заходів нашої держави в реалізації стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки. Для чого держава піклується про своїх громадян і надає їм соціальні послуги? Основною метою надання соціальних послуг завжди була і є: а) профілактика складних життєвих обставин; б) подолання складних життєвих обставин; в) мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки» передбачено розширення можливостей і розроблено заходи на період до 2027 року (!) щодо зайнятості людей похилого віку та осіб з інвалідністю як способу соціальної інтеграції, з урахуванням розуміння зазначених прогнозів науковців стосовно подовження і «середнього віку людини», і подовження віку людей «четвертого століття», особливо, враховуючи той факт, що в цій категорії людей є фізично й інтелектуально здорові громадяни, які прагнуть активного довголіття. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» Держава гарантує кожному ветерану праці та громадянину похилого віку належний рівень життя, задоволення різноманітних життєвих потреб, надання різних видів допомоги шляхом: реалізації права на працю відповідно до професійної підготовки, трудових навичок і з урахуванням стану здоров'я; забезпечення пенсіями і допomoгами; надання житла; створення умов для підтримання здоров'я й активного довголіття відповідно до сучасних досягнень науки; забезпечення реалізації права на соціальні послуги, створення мережі установ та закладів, що надають соціальні послуги, забезпечення зміцнення і розвитку їх матеріально-технічної бази.

Є багато причин для збереження статусу *qwo*, залишаючи все, як є, і неприйняття нових конвенцій, законів. Серед цього можна знайти аргумент, що вказує на відсутність єдиного визначення віку літніх людей або неоднорідність цієї соціальної категорії. Ці неясності навіть ускладнюють визначення того, що таке дискримінація та нерівне ставлення до людей поважного віку.

Серед причин збереження нинішнього правового статусу також є аргументи стосовно того, що кожна міжнародна угода є політичним компромісом, досягнутим під сильним політичним тиском. Цілі таких угод, зазвичай, амбітні, але їх виконання іноді приносить розчарування. Прикладом є Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка,

проте, не викоринила неповноцінного ставлення до жінок через велику кількість складних застережень і величезні культурні відмінності. З огляду на небажання змінюватися на найнижчому рівні, Конвенція виявилася безглуздою в багатьох сферах, наприклад, перед обличчям ритуальних образ [14] та безперешкодного доступу до ринку праці.

Існує також лише один крок між дискримінацією, насильством та жорстоким поведінням з літніми людьми. Універсальність цього явища означає, що форум ВООЗ навіть розробив визначення жорстокого поведіння та експлуатації літніх людей – elder abuse. “Elder abuse” – це одноразова або повторна дія, або відсутність такої дії (бездіяльність, наприклад, нехтування), що відбувається у відносинах, де очікуються довіра та турбота, а замість цього причиняються дії (або бездіяльність), які можуть привести до небезпеки, і навіть втрати літньої людини [15]. У дослідженнях, підготовлених для Європейської комісії, розуміння жорстокого поведіння з літніми людьми є дуже широким і означає не тільки різні види фізичного та психічного насильства над літніми людьми, але й інші форми насильства, включаючи фінансову сферу [16].

Фахівці в галузі геронтології наголошують, що насильство над літніми дуже часто є домашнім насильством, хоча, звісно, відбувається й у різних типах установ. Люди похилого віку, хронічно хворі, які розраховують на інституційну допомогу, частіше стають жертвами фізичного та психологічного насильства. Насильство над людьми похилого віку характеризується, насамперед тим, що воно має навмисний характер. Це цілеспрямована дія з контролю та підкорення жертви. Жертва завжди слабша, а сильніший зловмисник використовує перевагу влади, порушує її гідність і основні права. Насильство щодо літніх людей можна звести до тих самих механізмів, що й насильство над дітьми, жінками та інвалідами. Однак, у випадку з людьми похилого віку особливе значення мають активні форми насильства [17].

Люди похилого віку в сімейному оточенні не менше схильні до насильства та жорстокого поведіння. Демографічні тенденції демонструють збільшення кількості людей похилого віку, які потребують тривалого догляду, і, водночас, зменшення кількості дорослих дітей, які могли б доглядати за батьками. Впливає на це і розлучення, неповні сім'ї та більша залученість до ринку праці, які посилюють стресовий стан осіб після виснажливої роботи [18]. Було помічено, що стимули щодо старших членів родини особливо посилюються в країнах, що розвиваються. Перевага цих країн у цьому питанні в тому, що їхні громадяни живуть довше, але цей успіх часто асоціюється з новим стилем життя та еміграцією молоді, що на практиці послаблює родинні зв'язки. Більш того, збільшення тривалості життя ще не означає, що люди менше хворіють і потребують меншого догляду й уваги.

Схоже, сьогодні, ні родини, ні місцеві громади, ні країни не готові до вищеописаних демографічних змін, особливо в ситуації, коли кожне десятиліття

буде «приносити» старих людей з небувалою швидкістю [19].

Участь держави, публічної, муніципальної політики, у свою чергу, має більш різноманітні дії. Ставлення до людей поважного віку може ґрунтуватися, з одного боку, на зобов'язанні влади потурбуватися про літню людину, а з іншого – можливості перевищити свої права, а також – не виконати свої обов'язки. Іншою формою зловживання є нехтування, яке завдає шкоди через відсутність уваги до цього явища. Також образливим є використання безпорадності й авторитету літньої людини. Наприклад, в дослідженнях, які були проведені в США, Канаді та Австралії, можна було простежити, що літні люди через свої характерні особливості, зокрема, більшу довіру до своїх родичів і людей, які представляють державні установи, особливо фінансові, а також юристів і лікарів, представників сфери ІТ технологій, більш уразливі у спілкуванні з ними, ніж молоді люди. Ця ситуація в цих країнах набула таких розмірів, що владою були створені спеціальні установи для захисту інтересів літніх людей (наприклад, Консультативний комітет Нового Південного Уельсу з питань насильства над людьми похилого віку) [20].

Щоб проілюструвати викладене вище питання, варто розглянути досить парадоксальну ситуацію, яка мала місце в Бельгії. Місцеве відділення ING Bank, щоб захистити людей похилого віку від крадіжок чи шахрайства, обмежило ліміти зняття готівки в банкоматах особами старше 60 років [21]. Виявляється, що інколи дії щодо захисту певних інтересів уразливої групи можуть взагалі порушити її інтереси. У даному випадку вжиті заходи призвели до прямої вікової дискримінації, яка полягала в обмеженні права користування. Неврахування індивідуальних особливостей клієнтів, призвело до порушення їх прав. Цей досить тривіальний приклад наочно ілюструє складність питання захисту прав літніх людей [22].

Висновки. Таким чином, досвід зарубіжних країн демонструє нам, як виважено й обережно повинні працювати законодавці у прийнятті будь-яких рішень, які стосуються людей похилого віку. Як відомо, міжнародне законодавство завжди намагається приймати найкращі, найкорисніші Рекомендації, Конвенції, Пакти для країн у всьому світі, особливо, для країн-співучасниць. Країни-співучасниці завжди беруть ці документи для вивчення, втілення у життя, за можливістю, ратифікують своїми Парламентами. Не завжди це можливо, враховуючи економічні, демографічні, політичні ситуації в країнах. Але, якщо це відбувається, то тут теж необхідно пильно стежити за змістом рішень міжнародних організацій, і вкрай обережно адаптувати ці рекомендації у своїй країні. Наша країна молода, прогресивна, освічена. Не зважаючи на ті тяжкі випробування, які почалися 24 лютого 2022 року. Автори публікації впевнені, що керівництво, законодавці держави будуть використовувати найкращий світовий досвід у будь-яких питаннях, особливо із зазначеного питання, що стосується осіб похилого, поважного віку, і, їх рішення

теж будуть взірцем досвіду з багатьох питань, які з'явилися і продовжують з'являтися кожного дня в ці складні часи для всіх громадян України і світу.

Список літератури

1. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. (May 2008). *Regional Dimensions of the Ageing Situation; Older People in Disasters and Humanitarian Crises. Guidelines for Best Practice*, UNHCR; *World Population Prospects: The 2010 Revision*. Retrieved from http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htm
2. Lovell, D. (2004). *The problem of Europe's ageing population*. Contemporary Review 2004, p. 275.
3. *Various studies on the policy implications of demographic change in national and community policies: Implications of demographic change in enlarged EU on patterns of saving and consumption and in related consumer's behavior*. Contract VC/2005/0265 Final Report. Department of Statistics and Applied Mathematics Diego de Castro University of Torino, Nov., 2006.
4. Meenan, Por. H. (2011). The Future of Ageing and the Role of Age Discrimination in the Global Debate. *Journal of International Aging, Law & Policy*, Vol. 1, p. 2-3.
5. Steuden, S. (2011). *Psychologia starzenia sie w starosci*. Warszawa. 221 s.
6. *The Challenge for the New Millennium* (1999). Center for Strategic and International Studies and Watson Wyatt Worldwide, Global Ageing. s.7.
7. Poon, L.W.; Yang, Y.; Reynolds, S.G. McCarthy, E. (2019). Profiles of the Oldest Old. M. L. Jonson (red.), *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*, Cambridge. 382 p.
8. Про соціальні послуги (2019): Закон України від 17.01.2019р. № 2671-VIII, Відомості Верховної Ради України, 2019, № 18, ст.73.
9. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні (1994): Закон України від 16.12.1993 № 3721-XII. *Відомості Верховної Ради України*. № 4, ст.18.
10. Про надання соціальних послуг (2020): Постанова Кабінету Міністрів від 1 червня 2020 р. № 587. *Офіційний вісник України*. № 57 Ст. 1781.
11. Про загальнообов'язкове державне страхування (1999): Закон України від від 23.09.1999 № 1105-XI. *Відомості Верховної Ради*. України. № 46-47, ст. 403.
12. Здоров'я літніх людей (1997): Указ Президента від 10.12.1997 № 1347/97. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347/97>.
13. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки (2021): Розпорядження Кабінету Міністрів від 9 грудня 2021 р. № 1617-р. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80>
14. Lewis, H. (1995). Between Irua and 'Female Genital Mutilation': Feminist Human Rights Discourse and the Cultural Divide, *Harvard Human Rights Journal*. Vol.8, № 1, P. 16.
15. *Abuse of older persons* (2002): Recognising and responding to abuse of older persons in a global context, Report of the Secretary-General (E/CN.5/2002/PC/2.), New York.
16. European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG Social Protection and Integration Social and Demographic Analysis: Discussion Paper (2008): *What can the European Union do to protect dignity in old age and prevent elder abuse?* Brussels, 12 March 2008. 194 p.
17. Halicka, M.; Halicki, J. (2010). *Przemoc wobec ludzi starszych. Na przykladzie badan srodowiskowych w wojewodztwie podlaskim*. Bialystok. 208 s.
18. Jathanna, R.; Latha, K.S. (2008). Care-giving and Caregiver Stress: A CFSE Report. *Indian Journal of Gerontology*. Vol. 22, № 3-4, 456 p.
19. World Report on Violence and Health, (2002), WHO P. 126-127.
20. Smith, R.S. (2000). Fraud and Financial Abuse of older People. *Current Issues in Criminal Justice*. Vol. 11, № 3 P. 290.
21. *Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2010: Annual Report*. (2011). EU Agency for Fundamental Rights. 199 p.
22. Гасвая, О.В. (2022). Старіння людства як світова проблема. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: зб. тез XXII Міжнародної науково-практичної конференції, 07 липня 2022 р.* Любляна, Київ, Вид-во «GoToPrint». 563 с. [С. 39-44].

References (transliterated)

1. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. (May 2008). *Regional Dimensions of the Ageing Situation; Older People in Disasters and Humanitarian Crises. Guidelines for Best Practice*, UNHCR; *World Population Prospects: The 2010 Revision*. Retrieved from http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htm
2. Lovell, D. (2004). *The problem of Europe's ageing population*. Contemporary Review 2004, r. 275.
3. *Various studies on the policy implications of demographic change in national and community policies: Implications of demographic change in enlarged EU on patterns of saving and consumption and in related consumers behavior*. Contract VC/2005/0265 Final Report. Department of Statistics and Applied Mathematics Diego de Castro University of Torino, November 2006.
4. Meenan, Por. H. (2011). The Future of Ageing and the Role of Age Discrimination in the Global Debate. *Journal of International Aging, Law & Policy*, Vol. 1, p. 2-3.
5. Steuden, S. (2011). *Psychologia starzenia sie w starosci*. Warszawa. 221 s.
6. *The Challenge for the New Millennium* (1999). Center for Strategic and International Studies and Watson Wyatt Worldwide, Global Ageing. s.7.
7. Poon, L.W.; Yang, Y.; Reynolds, S.G. McCarthy, E. (2019). Profiles of the Oldest Old. M. L. Jonson (red.), *The Cambridge Handbook of Age and Ageing*, Cambridge. 382 p.
8. Про соціальні послуги (2019): Закон України від 17.01.2019р. № 2671-VIII, Відомості Верховної Ради України, 2019, № 18, ст.73.
9. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні (1994): Закон України від 16.12.1993 № 3721-XII. *Відомості Верховної Ради України*. № 4, ст.18.
10. Про надання соціальних послуг (2020): Постанова Кабінету Міністрів від 1 червня 2020 р. № 587. *Офіційний вісник України*. № 57 Ст. 1781.
11. Про загальнообов'язкове державне страхування (1999): Закон України від від 23.09.1999 № 1105-XI. *Відомості Верховної Ради*. України. № 46-47, ст. 403.
12. Здоров'я літніх людей (1997): Указ Президента від 10.12.1997 № 1347/97. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347/97>.
13. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки (2021): Розпорядження Кабінету Міністрів від 9 грудня 2021 р. № 1617-р. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80>
14. Lewis, H. (1995). Between Irua and 'Female Genital Mutilation': Feminist Human Rights Discourse and the Cultural Divide, *Harvard Human Rights Journal*. Vol.8, № 1, P. 16.
15. *Abuse of older persons* (2002): Recognising and responding to abuse of older persons in a global context, Report of the Secretary-General (E/CN.5/2002/PC/2.), New York.
16. European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG Social Protection and Integration Social and Demographic Analysis: Discussion Paper (2008): *What can the European Union do to protect dignity in old age and prevent elder abuse?* Brussels, 12 March 2008. 194 p.
17. Halicka, M.; Halicki, J. (2010). *Przemoc wobec ludzi starszych. Na przykladzie badan srodowiskowych w wojewodztwie podlaskim*. Bialystok. 208 s.
18. Jathanna, R.; Latha, K.S. (2008). Care-giving and Caregiver Stress: A CFSE Report. *Indian Journal of Gerontology*. Vol. 22, № 3-4, 456 p.
19. World Report on Violence and Health, (2002), WHO P. 126-127.
20. Smith, R.S. (2000). Fraud and Financial Abuse of older People. *Current Issues in Criminal Justice*. Vol. 11, № 3 P. 290.
21. *Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2010: Annual Report*. (2011). EU Agency for Fundamental Rights. 199 p.
22. Гасвая, О.В. (2022). Старіння людства як світова проблема. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: зб. тез XXII Міжнародної науково-практичної конференції, 07 липня 2022 р.* Любляна, Київ, Вид-во «GoToPrint». 563 с. [С. 39-44].

17. Halicka, M.; Halicki, J. (2010). Przemoc wobec ludzi starszych. Na przykładzie badan srodowiskowych w wojewodztwie podlaskim. Bialystok. 208 s.

18. Jathanna, R.; Latha, K.S. (2008). Care-giving and CaregiverStress: A CFSE Report. Indian Journal of Gerontology. Vol. 22, № 3-4, 456 p.

19. World Report on Violence and Health, (2002), WHO R. 126-127.

20. Smith, R.S. (2000). Fraud and Financial Abuse of older People. Current Issues in Criminal Justice. Vol. 11, № 3 P. 290.

21. Fundamental Rights:Challenges and Achivements in 2010: Annual Report. (2011). EU Agency for Fundamental Rights. 199 p.

22. Haievaia, O.V. (2022). Ctarinnia liudstva yak svitova problema. Suchasni aspekty modernizatsii nauky: stan, problemy, tendentsii rozvytku : zb. tez KhKhII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 07 lypnia 2022 r. Liubliana, Kyiv, Vyd-vo «GoToPrint». 563 s. [S. 39-44].

Надійшла (received) 06.06.2022

Відомості про авторів / About the Authors

Гасвая Олександра Валентинівна (Oleksandra Gayevaya) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри права, заступник директора з наукової роботи навчально-наукового інституту Соціально-гуманітарних технологій, кандидат юридичних наук; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6710-9014>;

Гаряєва Ганна Михайлівна (Ganna Garyayeva) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри права, м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/000-0002-4061-1987>;

Лисенко Ірина Вячеславівна (Iryna Lysenko) – завідувач кафедри права, кандидат юридичних наук, м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3392-6056>

УДК 316.6:159.98

doi: 10.20998/2227-6890.2022.1.10

T.V. ГУРА, І.В. АСЄЄВА

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проведений аналіз особливостей проведення соціальної роботи в суспільстві. Особлива увага приділена поглядам вітчизняних та зарубіжних науковців щодо висвітлення зв'язку соціології з психологією. Розглянуто основні методи практичної психології, що підвищують ефективність роботи соціального працівника. Автори пропонують активне впровадження в діяльність соціального працівника під час його індивідуальної та групової роботи методів практичної психології: психодіагностики, психоконсультації, психотерапії та психопрофілактики.

Ключові слова: соціально-психологічна служба, практичний психолог, соціальний працівник, психоконсультація, психодіагностика, психотерапія, психопрофілактика.

T.V. HURA, I.V. ASIEIEVA

PECULIARITIES OF SOCIAL WORK: PSYCHOLOGICAL ASPECT

The features of social work in society are analyzed in the article. Particular attention is paid to the views of domestic and foreign scholars on the relation between sociology and psychology. The main methods of practical psychology that increase the efficiency of a social worker are considered. The authors propose the active implementation of the methods of practical psychology in the activities of a social worker during his individual and group work, such as psychodiagnostics, psychoconsulting, psychotherapy and psychoprophylaxis.

Key words: social and psychological service, practical psychologist, social worker, psychoconsulting, psychodiagnostics, psychotherapy, psychoprophylaxis.

Постановка проблеми. Соціально-психологічні служби, як складові державної системи охорони психічного і соціального здоров'я громадян, покликані надавати соціальну і психологічну допомогу особистості не тільки у кризові моменти її життя, а й у процесі розвитку і саморозвитку. При цьому мова йде про кваліфіковану допомогу, таку допомогу, що здійснюється на наукових засадах і має на меті захист особистості, її честі і гідності, сприяння її повноцінному розвитку і саморозвитку.

Сьогодні соціально-психологічна служба пройшла етап становлення, довівши свою необхідність для соціальної і психологічної практики. Практичні психологи і соціальні працівники, здійснюючи свої професійні обов'язки, вирішують актуальні завдання сучасної галузі – соціально-психологічний супровід різних сфер діяльності, захист психічного здоров'я, профілактика протиправної поведінки, насильства, підвищення психологічної культури, надання допомоги

постраждалим від військових дій тощо [10, С.6-7].

В освітній процес підготовки магістрів зі спеціальності 053 «Психологія» з 2020/2021 н. р. впроваджується курс «Соціальна робота та психологічна служба». Він є нормативним для підготовки психологів в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»). Тому вважаємо актуальним висвітлити зв'язок між соціальною роботою та психологічною службою, так як ця наукова проблема існує і потребує вирішення. Виділення невирішених раніше частин проблеми полягає в тому, що раніше не був в достатній мірі доведений зв'язок між соціальною роботою та психологічною службою. Тому виникла необхідність висвітлення даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З проблем, в яких започатковано її розгляд і на які спираються автори, цілком підтверджує її важливість і значущість соціальної роботи та ефективність